RAAD VOOR HET OPENBAAR BESTUUR

Position paper:
Het openbaar bestuur dreigt door de vangrails te breken

15 november 2026

Position paper van de Raad voor het Openbaar Bestuur: Het openbaar bestuur dreigt door de vangrails te breken.

Zorgen over bestuurbaarheid

De Raad voor het Openbaar Bestuur (ROB) maakt zich ernstige zorgen over de bestuurbaarheid van het land. Wij zien vanuit zowel parlement als regering behartigenswaardige en vernieuwende initiatieven om invulling te geven aan deze zware verantwoordelijkheid. Desondanks worden de grenzen van goed bestuur inmiddels zo opgerekt en, naar het oordeel van de ROB, zelfs overschreden, dat de samenleving grote schade lijkt op te lopen. Schade die steeds moeilijker te herstellen zal zijn.

Directe aanleiding voor dit signalement is de kabinetscrisis over het belastingplan. De ROB is de onafhankelijke adviseur van regering en parlement over het openbaar bestuur, met bijzondere aandacht voor democratie en rechtsstaat en bezien vanuit het perspectief van de burger. Het is niet de gewoonte van de ROB om actualiteiten te becommentariëren. Onze adviezen gaan over fundamentele kwesties en over de langere termijn. Maar de politieke en bestuurlijke situatie die nu is ontstaan, is reden om op een aantal van die adviezen met klem te wijzen.

Op het moment van schrijven hangt de mogelijkheid in de lucht dat de gang naar de stembus opnieuw wordt ingezet. Dit nog maar negen maanden na het aantreden van een kabinet, en na een periode van tien jaar waarin Nederland bijna een derde van de tijd een demissionair kabinet had dat slechts lopende zaken kan afhandelen. Politiek Den Haag is haast meer bezig met formeren dan met besturen. Hierdoor is het moeilijk om draagvlak te vinden voor noodzakelijke, ingrijpende hervormingen en verandert beleid snel en vaak van koers. Bewindslieden krijgen niet goed de kans om een band op te bouwen met het veld.

Constructief minderheidskabinet noodzakelijk

Dit leidt tot onmacht in het bestuur, juist nu de maatschappelijke opgaven groot zijn, het achterstallig onderhoud zich heeft opgehoopt en de geopolitieke situatie gevaarlijk is. Nederland loopt de laatste decennia op verschillende terreinen vast of zelfs achteruit. Het vertrouwen van inwoners in de Haagse politiek is de laatste jaren dan ook zeer laag.[1]

Veel van de problemen worden opgevangen door inwoners, maatschappelijke organisaties, bedrijven, publieke dienstverleners, gemeenten, waterschappen en provincies. Maar zij kunnen uiteindelijk niet zonder een landsbestuur dat een minimum aan stabiliteit, betrouwbaarheid en voorspelbaarheid biedt. Dat een brede groep maatschappelijke organisaties samen met alle decentrale overheden de Haagse politiek oproept om er nu samen uit te komen, en erop wijst dat bij gemeenten en provincies geen tussentijdse verkiezingen worden gehouden, is een teken aan de wand.

[1] Parlement & Wetenschap, *Vertrouwen in de politiek* (2025)

De ROB heeft eerder al in herinnering gebracht dat in de eerste decennia na de Tweede Wereldoorlog ook landelijk niet elke politieke crisis uitmondde in nieuwe verkiezingen. Met de bestaande verhoudingen werd een nieuw kabinet gevormd. Daaruit kan een les voor nu worden getrokken.[2] De Tweede Kamer heeft onlangs een motie in deze geest aangenomen en de ROB adviseert het parlement om, na een eventuele kabinetsval, deze mogelijkheid zeer serieus te onderzoeken.

Leidende principes voor goed bestuur onder grote druk

Kabinetsval of niet, hoe dan ook signaleert de ROB dat de leidende principes van goed openbaar bestuur onder grote druk staan. Goed openbaar bestuur is ten eerste rechtsstatelijk, het is ten tweede democratisch tot stand gekomen en ten derde, simpel gezegd: het werkt.[3] Deze principes horen de leidraad voor het openbaar bestuur te zijn. De ROB ziet dat deze dringend aandacht, onderhoud en vernieuwing nodig hebben om weer van goed openbaar bestuur te kunnen spreken.

Rechtsstatelijk bestuur houdt meer in dan dat een maatregel 'niet sneuvelt bij de rechter'. Hier hoort bijvoorbeeld óók bij dat de overheid haar besluit zorgvuldig heeft voorbereid, met grondig onderzoek naar feiten en belangen, goed gevolgde procedures en deugdelijke besluitvorming.[4]

Democratisch tot stand gekomen bestuur betekent meer dan 'de meeste stemmen gelden'. Houdt de overheid wel voldoende rekening met de belangen van verschillende burgers? Communiceert de overheid op tijd en begrijpelijk? Heeft de burger genoeg mogelijkheid om invloed te hebben op een besluit of daar weerwerk aan te bieden? Wordt er fatsoenlijk en duidelijk verantwoording afgelegd? [5]

En de vraag of het bestuur werkt, is iets anders dan: wordt een specifieke, politieke wens in beleid omgezet? Beleid moet uitvoerbaar zijn. Te vaak wekt de overheid te hoge verwachtingen, krijgen burgers niet van de overheid waar ze recht op hebben of komen zij zelfs in de knel door het handelen van de overheid. Daarmee berokkent de overheid burgers niet alleen leed, maar tast zij ook haar eigen gezag aan. Om dit te voorkomen moet de politiek signalen van uitvoerende professionals binnen de overheid buitengewoon serieus nemen.[6]

Juist ook in de aanloop naar de huidige kabinetscrisis ziet de ROB veel bestuurlijke tekortkomingen samenkomen. Deadlines worden gemist, waarschuwingen over juridische kwetsbaarheid worden voor kennisgeving aangenomen en er wordt een onrealistisch beroep gedaan op capaciteit die bij de overheid in feite niet voorhanden is. Niet mis te verstane alarmsignalen van uitvoerders worden zonder nadere onderbouwing terzijde geschoven. Dit alles in schril contrast met de toe te juichen wens om de overheid slagvaardiger te maken, door het kabinet terecht omschreven als een overheid die 'eenvoudig en betrouwbaar' is en die 'eerlijk is over wat kan en die verantwoordelijkheid neemt voor haar handelen'.[7]

---

[2] ROB, Briefadvies beleidscontinuïteit in tijden van discontinuïteit, (2013)
[3] ROB, Wegingskader goed bestuur (2023)
[4] ROB, Een sterkere rechtsstaat. Verbinden en beschermen in een pluriforme samenleving (2020)
[5] ROB, Betekenisvol transparant (2025)
[6] ROB, Naar een uitvoerende macht (2024)
[7] ROB, Briefadvies naar een slagvaardige overheid (2026)

Deze gang van zaken is niet te verenigen met rechtsstatelijk, democratisch en effectief bestuur. Het bestuur dreigt hier door de vangrails te breken.

De ROB signaleert onvoldoende oog voor algemeen belang

De ROB signaleert dat er onvoldoende oog is voor het algemeen belang. Illustratief is dat bijna de helft van de Tweede Kamer tegen het belastingplan heeft gestemd. En nog meer Tweede Kamerleden hebben daarmee gedreigd. De ROB heeft geen opvatting over politieke standpunten, maar stelt wel vast dat de drempel om in meerderheid tegen een belastingplan te stemmen lange tijd hoog is geweest. Dit in het besef dat met het wegstemmen van een belastingplan de dekking wegvalt voor miljarden aan uitgaven en burgers en bedrijven in onzekerheid over hun financiële positie worden gestort. De ongeschreven regel was dat politici tot het uiterste streden om hun idealen te verwezenlijken, maar dat er een moment komt om voorlopig een verlies te nemen en, in het algemeen belang, het politieke gevecht tot een volgende ronde te bewaren.

Nederland is altijd een land van minderheden geweest en werd ooit geroemd om de manier waarop al die groepen in vrede met elkaar leefden. De vertolking van politieke en ideologische verschillen hoort uiteraard bij een bruisende democratie. Maar juist omdat in de overheid uiteenlopende belangen samenkomen, moet zij die ook verbinden. Dit vermogen wordt niet benut wanneer politici zich steeds meer opstellen als vertegenwoordigers van afzonderlijke eigenbelangen, zonder de belangen van alle burgers mee te wegen.[8] Terwijl dat in de kern is waar het bij een democratisch openbaar bestuur om draait.[9]

Veel van de bedreigingen voor goed openbaar bestuur die de ROB hier signaleert, spelen al langer. Met het aantreden van een minderheidskabinet en het daabij ontbreken van voor de hand liggende meerderheden voor een regeringscoalitie in beide Kamers van het parlement, komen deze problemen extra scherp voor het voetlicht.

Minderheidskabinet vraagt andere houding

Een minderheidskabinet kan een van de antwoorden zijn op politieke versnippering. Maar daarvoor was vanaf het begin als duidelijk dat dit een cultuuromslag vereist in de Nederlandse politiek. Zo kan een dichtgetimmerd regeerakkoord bij een minderheidskabinet niet aan de orde zijn, omdat voldoende flexibiliteit een voorwaarde is. En het gedrag van de fracties in beide Kamers moet anders, omdat de soms scherpe verhoudingen tussen oppositie en coalitie in een ander licht komen te staan: je hebt elkaar nodig. Nu, maar mogelijk ook in een volgende regeerperiode als er een andere minderheidscoalitie zit.[10]

Bij de vorming van het huidige minderheidskabinet benadrukte toenmalig informateur Letschert in haar eindverslag dan ook het belang van een open vizier en een bescheiden opstelling vanuit het kabinet. En daarbij de noodzaak dat partijen buiten de coalitie bereid zijn om inhoudelijke afspraken te maken met een minderheidskabinet, om voortgang te boeken op de grote opgaven.[11]

---

[8] ROB, Gezag herwinnen. Over de gezagswaardigheid van het openbaar bestuur (2022)

[9] ROB, Naar een sterkere democratie (2025)

[10] ROB, Signalement politieke versnippering (2016)

[11] Eindverslag informateur Letschert (2026)

De ROB signaleert dat het minderheidskabinet van start is gegaan, maar dat de noodzakelijke verandering in cultuur en gedrag achterblijft. Ondanks dat we wel degelijk pogingen zien om die tot stand te brengen, keren partijen en politici - ook leden van het kabinet - steeds terug in een welhaast voortdurende campagnestand. Niemand in Den Haag lijkt nu het gezag te hebben om dat te kunnen temperen.

Een open publiek debat is cruciaal

Dit is niet alleen politici aan te rekenen. Nederland bestuurbaar houden is niet aan parlement en regering alleen. Het vergt een bijdrage van iedereen in Nederland. Ook burgers hebben de verantwoordelijkheid om mee te denken over wat goed is voor elkaar en de samenleving als geheel. Daarvoor zal iets moeten veranderen aan het nationale gesprek dat wij voeren over politiek en bestuur. Politiek succes zal aan andere maatstaven moeten worden afgemeten.

Nu domineert in dat gesprek - op verhitte toon gevoerd - wie er 'wint', wie er 'verliest' en wie wie de schuld geeft. Veel inwoners vinden dat de politiek te veel bezig is met onderlinge ruzie. Het gesprek, ook in de samenleving, zou vooral moeten gaan over de gevolgen van politiek handelen voor de kwaliteit van het bestuur en daarmee voor het dagelijks leven van mensen.

Uiteraard moet het gesprek op televisie, in kranten en op sociale media recht doen aan de pluriformiteit van de samenleving. Verschillende visies, belangen en rechten moeten met elkaar kunnen botsen. Maar in een gezonde publieke sfeer, die onmisbaar is voor de democratische rechtsstaat, wordt het debat gevoerd op basis van dezelfde feiten, wordt geleerd van elkaars perspectieven, is er erkenning van elkaar als legitieme deelnemers aan het democratische proces en is het (goed) moglijk om tot constructieve politiek te komen.[12]

Aan deze voorwaarden is nu moeilijk te voldoen. Het publieke gesprek speelt zich af op platforms waar algoritmen van techbedrijven uitmaken welke perspectieven iemand in de publieke sfeer tegenkomt. Die algoritmen zijn niet ingesteld op het constructieve gesprek of op feitelijkheid, maar op het vasthouden van aandacht om gebruikersdata en advertentie-inkomsten te maximaliseren en soms om eigen politieke agenda's te dienen. En deze ongezonde publieke sfeer leidt tot een politieke cultuur die niet draait om wederzijds begrip en overtuigende argumenten, maar om uitsluiting, wantrouwen en polarisatie. Politici laten zich te zeer sturen door deze perverse prikkels en worden in toenemende mate verlamd door de angst dat zij elk moment hun kiezers kunnen verliezen.

De herovering van de publieke sfeer op big tech zal niet van vandaag op morgen lukken. Ook andere bedreigingen voor goed openbaar bestuur laten zich niet zomaar wegnemen. Dat zal tijd en moeite kosten. Maar juist daarom wordt intussen van iedereen - politici, bestuurders, media, burgers - een buitengewone inspanning gevraagd om te zorgen dat het openbaar bestuur van Nederland niet door de vangrails breekt. Dat kan door de principes van goed openbaar bestuur te hanteren, principes waarin Nederland een sterke traditie heeft: rechtsstatelijkheid, democratie en bestuurlijk vermogen, oftewel gewoon zorgen dat dingen goed werken.

[12] ROB, Herover de publieke sfeer (2026)

Oproep om verantwoordelijkheid te nemen in het landsbelang

Deze principes worden al op tal van plekken in het land, buiten en binnen de overheid, erkend, besproken en in de praktijk gebracht. En uiteraard zetten ook veel Haagse politici zich hiervoor in. De ROB roept parlement en regering op om dat te volgen en verantwoordelijkheid te nemen, door constructief in gesprek te gaan over de beste manier om zich met respect voor onderlinge verschillen in te zetten voor het algemeen belang. De ROB is graag bereid om daar de komende tijd zelf ook een bijdrage aan te leveren.